

nálnu prax a na tú sa musí reagovať. Nie ináč, ako jej poznaním a využívaním, lebo len tak sa mechanické súvislosti znova srovnávajú a literárny proces sa diferencuje na tých zlomových miestach, ktorá značia jeho hodnotové a názorové premeny. Projekt Čítame slovenskú literatúru, prvý a druhý zväzok, je pokračovaním akcie zo začiatku desaťročia, myslíme teda na odkrývanie bielych miest v slovenskej literatúre a v literárnej vede a kultúrnej praxi 20. storočia.

Viera Žemberová

ŽIVÝ ODKAZ

Roman Jakobson: Z korespondencie. Sestavila Alena Morávková. Paseka, Praha — Litomyšl 1997.

Za finančného príspevku Ministerstva kultúry Českej republiky a Nadace Český literární fond vychází umně sestavený výbor z korespondencie Romana Jakobsona, ale nejen z ní. Sestavovateľka, rusistka a slavistka Alena Morávková, ktorou náš čtenář zná také jako úspěšnou překladatelku (mimo jiné jejími slovy promlouvají k nám hrdinové Mistra a Markétky), pojala do svého reprezentativního výboru, konkrétně do jeho třetího oddílu, ukázky z Jakobsonovy tvorby a také různá vyjádření o něm, od Neumannova útoku, přes Malevičovy a Winnerovy odborné studie k Nezvalovým a Seifertovým memoárům. Tak se svazek stává svým způsobem induktivním portrétem muže, který se uprostřed i na konci svého života prohlašoval za Čecha a naši zemi pokládal — nikoli jen z diplomatické zdvořilosti — za svou vlast.

Roman Osipovič Jakobson (1896-1982) přišel, jak známo, do tehdejšího Československa v roce 1920 jako tlumočnick mise Ruského červeného kříže, jejímž úkolem bylo mimo jiné repatriovat Rusy, kteří na našem území zůstali z let první světové války. Další anabáze je zřejmá: od uvolňování vztahů se sovětskou misí (vila Tereza) až k trvalému pobytu v našem státě; pak následuje založení Pražského lingvistického kroužku, mimořádná a řádná profesura v Brně, odjezd dost nakvap do Dánska a Švédska, dobrodružná putování až do USA a kariéra amerického lingvisty a literárního vědce světového jména, který byl členem řady vědeckých společností včetně Mezinárodního komitétu slavistů.

Již na počátku je třeba říci, že se výbor a textů zdařil a představil nám Jakobsona v zajímavém a pro mnohé objeveném světle. Takže po Červenkové výboru *Poetická funkce* (1996), *Dialozitch* (1993) a Tomanově americké korespondenční edici (1993) — nemluvě o jiných výzkumech (viz dále) — je to další významný příspěvek k poznání tohoto znalce jazyka a literatury, jednoho z prvních moderních slavistů.

Z prvního oddílu zaujmou dopisy O. Fischerovi, ale také ruskému emigrantovi a literárnímu kritikovi A. Bémovi, kterému už byla u nás věnována jedna zdařilá edice, Jakubu Demlovi, Jaroslavu Durychovi, ale také Majakovskému, Nezvalovi a Seifertovi (ostatně se říká, že Jakobsonovo doporučení — snad kromě rozsáhlého přehledu české literatury z pera brněnského nordisty Josefa Michla — sehrálo klíčovou úlohu při nominaci Seiferta na Nobelovu cenu). Dále zaujmou dopisy K. Čapka, J. Hory (za čím vším Jakobson vlastně nestál, co všechno inicioval!), F. Halase, B. Pilňáka, V. Poznara, J. Wericha, V. Vančury aj. Z druhého oddílu pokládám za objevené dopisy N. N. Dumovo (1876-1937), které se týkají především existenčních starostí tohoto významného ruského lingvisty, jehož osud byl tragický: marně se pokoušel získat profesuru v Praze, Brně, Bratislavě či Vídni, nemohl ze SSSR dostat ven ani svou rodinu a po návratu byl zatčen a po několika peripetiích popraven (v letech 1924-1928 žil v Československu, zejména v Brně).

Brňany a všechny spjaté tak či onak s Masarykovou univerzitou může zaujmout dopis Arna Nováka a v třetím oddílu pak známé Jakobsonovy stati *Konec básnického umprumáctví a živnostnictví*, *O překladu veršů*, *Ruské výpravy do budoucna* (s předvídací charakteristikou Zamjatinova

va románu *My*), dále agenda kolem Jakobsonova působení na Masarykově univerzitě v Brně, Nezvalův dopis, úryvek ze vzpomínek L. Vančurové a nakonec příspěvek R. Jakobsona na závěr symposia o Konstantinovi (1969), kde se mimo jiné praví: „Promiňte, prosím, že jsem vás tímhle svým osobním vyznáním trochu zdržel. Ale teď už pijme z těchto číší, které jsou dílem poctivých rukou. A pijme klidně, neboť ten tajemný nápis Mene, Tekel, Fares, který snad i dnes píše kdesi v moderním Ninive na stěnu Ašurbanipalova paláce ruka dějin, není adresován vám. Tyto číše přece nepocházejí z cizí země a ruce, které je zvedají, nerozbořily chrám Šalamounův — chrám lásky a moudrosti. Naopak. Vždyť právě ony patří těm, kdo odkaz Šalamounův, který tomuto národu tak krásně tlumočil Konstantin ve svém *Proglasu*, se už po jedenáct staletí snaží naplnit.“

Běhá z toho mráz po zádech, zvláště když si uvědomíme, kdy tato slova Jakobson pronášel, neboť, obrazně řečeno, za jeho zády ještě trčely díry po střelách ve fasádě Národního muzea. Od té doby sem tento čestný doktor Masarykovy univerzity z roku 1968 nikdy nepřišel. Nicméně podívejme se také za tuto emocionální idylu. Jakobson v tomto příspětku zdůrazňuje pozici našich zemí, tedy Čech, Moravy, Slezska a Slovenska, mezi Západem a Východem („Sám se mnohdy podivuji tomu, čím to vlastně je, že právě tato země, ohnisko Evropy, kde se už za Konstantina stříetala kultura Východu a Západu s vlastním, domácím kulturním přínosem, zachovala na tak malé ploše tolik obrovských kulturních památek a dala světu takové obrovské myšlenky...“), duchovní podstatu naší kultury („V zemi, kde nyní pracuji, je dnes ideálem ‚úspěšný člověk‘ — sportsman nebo byznysman. Já jsem však hrdý na to, že existuje země, a já jí za tolik vděčím, jejíž lid už odedávna ctí výše než moc a majetek památku lidí, které by každý pravý Američan označil za neúspěšné ztroskotance...“ — myslel tím Konstantina, Husa a Komenského) a toleranci k cizím národům, například Židům. Tato slova vyslovená ruským Židem, vědcem světového jména, zavazují a ne-jsem přesvědčen, že jsme jim dnes ve všem právi.

Jakobson sám byl člověk emocionální a někdy i jednostranný; současně je však pravda, že bez něho by nevznikl Pražský lingvistický kroužek, na němž se nesmazatelně projevil ono tradiční ruské „kroužkaření“, ona pospolitost vědecké práce, která u nás i dnes mnohdy a mnohde chybí — víc se udržela u lingvistů než u literárních vědců; nemyslím si však, že by tu předtím byli jen filisté, které musel osvítit Jakobsonův génius, jak uvádí jeden korespondent.

Podobný osud jako Jakobson měl jiný „polocizinec“ v našich luzích a hájích — René Wellek. Na rozdíl od Jakobsona hájil větší toleranci k jiným metodám a pokoušel se je syntetizovat — o tom ostatně píšeme spolu s Milošem Zelenkou v knize *René Wellek a meziválečné Československo* (1996). M. Zelenka ve svém habilitačním spise (1996) dokonce přímo spojil oba tyto vědce a srovnal jejich metodologii vyvíjející se právě v našem prostředí a publikoval o tom i samostatné časopisecké studie. Jakobsonovu pobytu v Brně se věnovala i tehdejší studentka Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, rusistka Pavlína Kuldanová, která za vedení Danuše Křicové napsala před lety diplomovou práci na toto téma. V roce 1993 se v Brně konala mezinárodní konference věnovaná Jakobsonovi, které se zúčastnily vědecké celebrity včetně Jakobsonova amerického žáka T. G. Winaera (pozdějšího čestného doktora Masarykovy univerzity — 1995), jeho ženy, E. Stankiewiczze, Eugeniusze Czapplejowicze, L. Matějky, abychom jmenovali jen některé, nemluvě o významných badatelích českých (viz sb. *Litteraria Humanitas IV. Roman Jakobson*. Brno 1996 — tam také najdeme mj. příspěvky P. Kuldanové, M. Zelenky, I. Osolsobě, J. M. Weimanna, O. Maleviče, Z. Mathausera, S. Mathauserové aj.). Snad bylo možné se o těchto počinech alespoň zmínit, aby česká reflexe Jakobsonovy osobnosti byla úplnější. Užitečný je poznámkový aparát přítomné publikace: nepřesností je málo (např. Seifertovy paměti se jmenují *Všecky krásy světa*, nikoli *Všechny...*), postrádám však v některých případech dovedení osudů zmiňovaných osobností dále — nebylo by to nezajímavé! Nicméně tyto připomínky in margine nic nemění na úspěšnosti výboru, který obsahuje nejen fakta, ale také vybízí k zamyšlení, má zdravě provokující, i když někdy nepřijemně štiplavý základ: velké tradice tady byly, ale co dál?